

УДК 37.011

Тетяна ЛЕВЧЕНКО

м. Київ

Концепція неперервної освіти у світовому контексті

У статті розглядається реалізація концепції неперервної освіти в різних педагогічних системах світу, шляхи формування і розвитку особистості впродовж всього життя.

Концепції неперервної освіти домінують у всіх педагогічних системах світу, тому що сьогодні людина повинна постійно змінювати напрями, профілі спеціалізації, шукати нові робочі місця, на яких вона змогла б реалізувати свій потенціал, досягти життєвого успіху. Рівень освіти суттєво впливає на якість людини, але базові дані, які отримує людина в вищому навчальному закладі, діють тільки впродовж 10-15 років. Коли людина не продовжує свою освіту, в різних формах не підвищує свою кваліфікацію, якість її життя знижується.¹

Динамізм розвитку сучасного суспільства потребує перекваліфікації людини 7-10 разів впродовж життя. Кінцевий принцип освіти залишається у минулому. Зміст неперервної освіти передбачає перехід від традиційних процесів накопичення знань до випереджувального відображення проблем суспільства, до вміння саморегулювання людиною рівня своїх знань у відповідності до вимог сьогодення, до активного перетворення людиною себе і своїх знань, до створення власної індивідуальної системи освіти.

У зв'язку з тим, що постійно змінюються потреби внутрішнього і зовнішнього міжнародного ринку знань, в

---

¹ Знятинова Ф.П. Социальные проблемы образования. – М., 1999.

різних педагогічних системах світу створюються нові підходи в розвитку концепції неперервної освіти – це вища освіта і промисловість, коли вивчається і аналізується її ефективність і результативність для економіки країни. Широке розповсюдження знаходять такі форми неперервної освіти, як дистанційна освіта для дорослих, неформальна вища освіта, яку отримують у “невидимих університетах”, післяуніверситетська освіта, різні постдокторські дослідження.

У США неперервна освіта є напрямком модернізації всієї освіти в цілому. Концептуальні засади неперервної освіти базуються на необхідності розвитку навичок критичного мислення, яким можливо навчитися впродовж занять у школі й університеті, а потім успішно використовувати впродовж всього життя в різних ситуаціях.

Спеціальним курсам розвитку різним видам мислення, пошуку різних евристичних методів (метод від протилежного, виключення зайвих даних, оцінювання надійності інформації) надається великого значення. Когнітивний розвиток особистості визнається пріоритетним. Найвищою цінністю у США є високоосвічені люди, що вміють мислити. Завдання освіти США – зробити так, щоб їх у країні було якнайбільше. Для цього розробляються різні програми, які спрямовують навчання людини протягом усього життя, вони орієнтують людину на розвиток вмінь створювати власні структури, схеми знань, щоб навчитися поєднувати їх і створювати нові знання, навчитися приймати обґрунтовані рішення, знаходити нешаблонні шляхи рішення проблем. Ще Дж. Дьюї, американський педагог-новатор, у роботі “Психологія і педагогіка мислення” писав, що головне

завдання системи освіти – навчити людину мислити.² Але, як показують численні дослідження в різних краях світу, тільки 25% студентів володіють навичками логічного абстрактного мислення, але у них майже відсутні навички концептуального, понятійного, образного, продуктивного, латерального, критичного, творчого мислення.³

У Китаї навчання дорослих розглядається як умова успішного економічного розвитку, прогресу, успіху у сучасному світі. Розробляються різні форми неперервної освіти, які успішно пов'язують формальну і неформальну освіту, що дає найвищі результати.

Японська Національна Рада з реформ освіти пропонує перетворити систему неперервної освіти у основну, обов'язкову; для цього розробляється більш гнучка навчальна орієнтація, продовжується лібералізація системи освіти.

У Німеччині основним гаслом освіти об'явлено: «Вчитися впродовж всього життя. Вчитися, щоб бути».

В нашій країні новий етап розвитку суспільства, зміна економічних структур, нові вимоги до якості професійного рівня спеціалістів вимагають нових методів, видів, форм освіти. Для цього необхідним є постійне підвищення кваліфікації, поліпшення рівня професійної підготовки, створення високоефективної системи неперервної освіти, розробка її концепції, чіткої структурованості, диверсифікації. Це зумовлено протиріччями, які існують у нашому суспільстві між:

---

² Дьюї Дж. Психология и педагогика мышления. – М.: Лабиринт, 1999.

³ Халперн Д. Психология критического мышления. – СПб.: Питер, 2000.

- стандартністю, уніфікованістю змісту освіти та специфічними задачами професійної підготовки;
- тенденцією до інтеграції наукового знання та екстенсивним ростом кількості навчальних предметів в різних формах навчання;
- потребами в спеціалістах з творчим відношенням до професійної діяльності, індивідуальними здібностями і уніфікованістю змісту освіти;
- необхідністю значного підвищення інтелектуального потенціалу суспільства та падінням престижу освіти і професійної компетенції;
- обсягом і змістом наукової інформації, яка постійно розширяється, та недостатньою гнучкістю навчальних програм;
- специфікою форм освіти і централізованою системою управління;
- уніфікованістю програм і принципами індивідуалізації, диференціації, згідно з якими необхідно враховувати різницю в інтелектуальній, емоційній, когнітивній сферах, в психічному розвитку, мотивах та потребах особистості.

Нові підходи до поняття освіти як безперервного процесу впродовж всього життя людини спрямовані на нейтралізацію, усунення цих протиріч. Поняття неперервної освіти багатомірне, вихідним в ньому є положення про розвиток особистості на всіх етапах її життєдіяльності. Неперервна світа виступає як умова всебічного розвитку особистості, збагачення її творчого потенціалу і можливостей, реалізації здібностей, набуття компетенції, удосконалення отриманих знань, вмій, навичок. Неперервна освіта є інтегральним елементом життя людини, коли поєднуються базове, додаткове навчання та самоосвіта.

Ідеї самонавчання, автодидактики, перетворення учнів у центр самоосвіти, самовиховання домінують у

концепції неперервної освіти, яка включає такі компоненти:

- особистість суб'єкта учіння;
- управління процесом навчання (алгоритми подачі інформації, її переробки, контроль, самокоригування);
- система модулів при побудові структури забезпечення навчального процесу;
- цілеутворення (структура цілей та засоби їх досягнення при організації навчального процесу);
- задоволення прагматичних інтересів та потреб учнів, студентів, слухачів, забезпечення умов досягнення цілей, які були заплановані;
- диференційований підхід до суб'єктів учіння, відхід від уніфікованих планів, програм навчання;
- підвищення ролі самоосвіти, саморегулювання, самоконтролю, самокорекції;
- подовження процесу саморозвитку, самореалізації, самопроявлення особистості.

В процесі навчання впродовж усього життя важливим є розвиток процесів саморегулювання за допомогою самоспостереження, самооцінювання, самоконтролю, коли індивід привчається самостійно шукати дані, інформацію, сам намічає цілі, розробляє програми і тактику їх реалізації, створює засоби контролю над тим, що впливає на процес пізнання і навчання. Основною тезою концепції безперервної освіти є положення про тісну взаємодію поведінки індивіда, пізнавальної сфери і оточення. В процесі неперервної освіти суб'єкт поступово привчається вчитися, набувати нових знань самостійно, без спеціального зовнішнього стимулювання і підкріплення з боку викладача, за допомогою власної інтелектуальної активності і саморегуляції він створює орієнтири для майбутньої діяльності. Так формується самооцінка, усвідомлення власних вмінь вибудовувати поведінку, яка веде до успіху,

створюються певні стратегії, що діють впродовж всього життя, щоб у людини зберігалось прагнення постійно вчитися і вдосконалюватися. Різні педагогічні системи будуються на принципах вільного вибору, без твердих жорстких директив, коли враховуються цілі суб'єктів учіння, коли існує високий рівень толерантності по відношенню до них. Ситуації вільного альтернативного вибору суб'єкта учіння дають йому змогу для самодетермінації навчальної діяльності, стимулюють його внутрішню мотивацію, підтримують бажання вчитися, одержувати знання в різних формах їх засвоєння.

Домінуючим у цьому процесі має стати вивчення психологічних механізмів мотивації, тому що вона впливає на поведінку людини, є сукупністю факторів, які стимулюють діяльність особистості, об'єднують її внутрішні властивості і можливості. Мотиваційні механізми являють собою систему взаємодіючих факторів, засобів, відношень, зв'язків. З посиленням мотивації підвищується творча активність, інтелектуальні можливості, змінюється на краще пізнавальна діяльність.

Мотив є синтезом і сукупністю різних спонук, аналіз і пошук таких спонук в різних видах діяльності сприяє процесу підвищення кваліфікації, компетенції. Тому важливим є аналіз проблем внутрішнього і зовнішнього спонукання, винагороди, очікування, компенсації, покарання, оцінювання, визнання, знання моделей просоціальної, соціальної, навчальної, трудової, спонукальної мотивації, вивчення даних диференціальної психології учіння, які розглядають причини досягнення успіху залежно від емоційних, когнітивних, професійних компонентів спілкування, взаємодії, психологічного впливу, знайомство з інтерактивними, перцептивними, динамічними компонентами структури особистості, які впливають на її ціннісні орієнтування: спрямованість на себе, на процес, на діло, на результат діяльності,

врахування соціально-психологічних традицій групової діяльності, групової свідомості, групового тиску, законів регулювання психічної активності людини.

В світовому освітянському просторі самоосвіта тісно пов'язується з проблемами самоактуалізації, самореалізації, саморегулювання, самовдосконалення особистості, для якої не потрібен зовнішній контроль, тому що вона знаходиться на досить високому рівні вмотивованості, самоконтролю, самоорганізації. В зв'язку з цим необхідно формувати цю готовність до постійної самоосвіти, поповнення знань, які мають велику цінність для суб'єкта, коли вони добуті й інтеріоризовані самостійно.

Щоб постійно розширювати свої знання, вчитися, перекваліфіковуватися кілька разів впродовж життя, людина повинна вміти самостійно оволодівати знаннями. Дидактичними проблемами є не тільки навчання учбовим предметам, але і методам оволодіння поняттями, інформацією, законами її кодування, декодування, переробки, стійкого і швидкого засвоєння. Тому необхідно навчати діяльності, яка орієнтована на самовдосконалення, цілеутворення, на розвиток вмінь знаходити нові, неординарні шляхи досягнення цілей та оволодіння змістом педагогічного процесу на рівні цілого творчого застосування. Важливим є генералізація знань на базі фундаментальних наукових ідей, понять, теорій, репрезентація їх глобальності, зв'язків з іншими проблемами і науками, що дає можливість суб'єкту учіння формувати в своїй свідомості цілісну картину світу, розвивати самостійність мислення, вміння шукати оригінальні шляхи рішень, оптимальні для конкретних умов діяльності, навчальних ситуацій, етапів навчання, здатність до самостійного оперування символами, образами, категоріями і поняттями.

Самовизначення в пошуку шляхів самореалізації може здійснюватися за допомогою розробки різних модульних блоків програм, банків ідей, евристичних лекцій і бесід, формування психологічних понятійних тезаурусів, засвоєння множини понять, законів, категорій, теорій, концептуальних підходів. В цьому процесі важливими є методи: застосування теоретичних знань на практиці; абстрактного аналізу фактів, явищ складних систем, виявлення різних недоліків функціонування систем; діагностування, моделювання методів розвитку аналітичного, синтетичного, логічного, рефлексивного, асоціативного, продуктивного, латерального, нешаблонного, критичного, творчого мислення; методи породження власних ідей і текстів, самостійного творчого викладання результатів власних досліджень. Цьому також може сприяти формування груп, об'єднаних спільними науковими інтересами, пошук різних оригінальних рішень проблем, усунення недоліків організації навчального процесу, шляхів постійного оновлення змісту освіти, розвиток диференціально-психологічного дослідження, соціально-психологічного управління, організації гнучких структур навчання, комплексного вивчення соціально-психологічних процесів виховання. Для цього необхідним є виявлення спрямувань, визначення загальних і специфічних особливостей суб'єктів учіння, привчання їх до самостійного пошуку знань, розвиток у них вмінь самоаналізу, самоконтролю, самопізнання, саморегулювання, самокорекції.

Актуальним у процесах неперервної освіти є пошук стимулів, що активізують розумові дії суб'єктів у різних видах діяльності. Проблемні методи навчання, проблемні педагогічні завдання, пізнавальні задачі сприяють процесу спостережень різних явищ, фактів, розвитку методів їх самостійного аналізу. Тому при розробці навчальних програм необхідним є співвідношення змісту програми з

фактичним рівнем знань, базування на інформаційних теоріях навчання, на необхідності постійного управління понятійним психологічним тезаурусом того, хто навчається. Понятійний психологічний тезаурус – це безліч понять, законів, теорій, опис процедур різних навчальних дій, які входять в довгочасну пам'ять, являють собою інтелектуальну скарбницю особистості. Співвідношення тезауруса того, хто навчає, і того, хто навчається, має велике значення на всіх етапах присвоєння інформації тому, що від цього співвідношення залежить якість її опанування і запам'ятовування.

Текст-пояснення, який створює педагог, буде недостатньо інформаційним і для студента, у якого він обмежений, і для того, у кого він занадто розвинутий. Для кожного рівня розвитку тезауруса існує максимально інформативний текст, тому в різних формах освіти необхідно навчати навичкам породження власного формального тексту, в якому необхідно виділяти список понять, процедуру дій, а також давати сигнатури понять – їх істотні ознаки, класифікацію цих ознак, що дозволяє суб'єктам учіння диференціювати поняття, оволодівати новими поняттями, їх ознаками, будувати графи сигнатур понять, усвідомлювати послідовні процедури дій і операцій. Так, постійний прогрес в навчанні відбувається за допомогою розвитку тезауруса, оволодіння змістом наукових понять, базових для тієї чи іншої дисципліни, єдності між безпосереднім та опосередкованим знанням, добутих власними зусиллями, що сприяє подальшому розвитку особистості, її інтересів та здібностей.

Нові дидактичні підходи змінюють установки, актуальною стає проблема не чому навчати, а як навчити вчитися самостійно. Сфера самовизначення особистості домінує в процесі освіти, в життєдіяльності, в пізнавальній, навчальній діяльності. Базовий компонент освіти – не статична, а розвиваюча освіта, рівень якої постійно

змінюється, що потребує гнучкості і варіативності науково-педагогічних програм навчання. Зона найближчого розвитку особистості, яка, згідно з концепцією Л.С. Виготського, дає можливість розробляти дидактичні питання, допомагати їх розвитку, привчає сприймати історичний процес як постійний пошук, відкриття, рішення великої кількості проблем, дозволяє впливати на етичні, емоційні, інтелектуальні процеси. Необхідним є здійснення інтеграції всіх ланцюгів освіти, яку можливо реалізувати завдяки єдності напрямків навчально-дослідницької, науково-дослідницької, науково-творчої роботи, яка повинна базуватися на самостійному пошуку знань, фактів, аргументів, побудові власного когнітивного стилю оволодіння інформацією, що дає змогу ліквідувати розрив між власним рівнем знань і розвитком нових досягнень у різних сферах науки.

Татьяна ЛЕВЧЕНКО

Концепция непрерывного образования в мировом контексте

Резюме

В статье рассматривается реализация концепции непрерывного образования в различных педагогических системах мира, пути формирования и развития личности в течение всей жизни.

On this article analyze realization of conception continuous education in the different pedagogical systems of the world, way of the forming and development personality during of all life.